

Каракаш Ілля Іванович

к.ю.н., професор,

Національний університет «Одеська юридична академія»,

м. Одеса

РОДОВІ ПОСЕЛЕННЯ ЯК НАПРЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

This article describes the causes and consequences of modern agricultural methods. It also demonstrates the promising areas of development in rural areas. The article defines perspective directions of agrarian policy.

Про занепад сільських територій, відтік сільського населення та скорочення робочої сили на селі, говориться давно і багато. Проте мало що робиться для відродження українського села, яке у сучасних умовах набуло критичного стану. На 1 січня 2014 року чисельність постійного населення України складало 45 245,9 тис. осіб, з яких міське населення дорівнювало 31 081,0 тис. (68,69%), а сільське – 14 164,9 тис. осіб (31,31%). Проте вже на 1 липня 2014 року міське населення країни складало 29 460,4 тис. осіб (68,79%), а сільське – 13 365,4 тис. (31,21%). Сучасне співвідношення міського і сільського населення за відсотковими показниками не викликає серйозної стурбованості. Однак звертає на себе увагу це співвідношення в абсолютних цифрових показниках, що є не на користь чисельності сільського населення. За останні десятиліття найбільшу стурбованість викликає тенденція скорочення чисельності сільського населення, що позначається як обезлюдіння сільської місцевості. Так, за 1990-2010 рр. сільське населення скоротилась на 2,5 млн. осіб, в т.ч. за 2000-2010 рр. – на 1,6 млн. осіб. Кількість дітей шкільного віку в сільській місцевості за цей період зменшилась на третину і становила 1,3 млн. осіб. Ще більш гострою є проблема стану працездатного населення, середній вік якого у селі перевищує 50 років.

Найгострішими проблемами на селі залишаються відсутність економічного інтересу жити і мотивації праці, стан безробіття і трудова міграція, підвищення бідності та руйнація соціальної інфраструктури. Села поступово припиняють своє існування, що відповідним чином впливає на сільську поселенську мережу. За даними управління зв'язків з місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування апарату Верховної Ради України, за роки незалежності, тобто з 1991 року з карти України зникло 641 сільський населений пункт, в т.ч. 601 село та 40 селище. За демографічними прогнозами, збереження такої ситуації до 2020 року призведе до зростання сільських районів з гострою демографічною ситуацією у більшості їх загальної кількості. Безумовно, можна було б продовжувати наведення фактичних даних щодо сучасного негативного стану села. Проте найбільш цікавими мають стати пропозиції стосовно виходу із ситуації, що склалася у сучасному українському селі, в т.ч. правовими засобами. У зв'язку з цим негайному оновленню чи новій редакції з метою приведення його змісту до сучасних вимог потребує Закон «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 року, прийнятий ще за радянських часів. Поза будь-яких сумнівів має бути розроблена нова комплексна програма державної аграрної політики, замість «Основних засад державної аграрної політики на період до 2015 року», затверджених Законом України від 18 жовтня 2005 року, що містить усього п'ять статей, але значна частина положень яких так залишилися не виконаними.

Запропонована програма та відповідні законодавчі акти мають бути заповнені конкретними заходами, що забезпечуватимуть відповідні напрями розвитку сільської місцевості. Одним з таких напрямів, на наш погляд, мають стати родові поселення на вільних землях сільської місцевості. Родові поселення – це добровільно організовані громадянами на землях, вільних від населення та інших земельних ділянках у сільській місцевості, визначених для зазначених цілей органами виконавчої влади або місцевого самоврядування та наданих у довічне спадкове володіння і користування громадянам України, з метою забезпечення життєдіяльності його мешканців на засадах загально визнаних цінностей суспільного життя, вимог чинного законодавства та Статуту поселення. Родові поселення можуть утворюватись у формі родових маєтків чи родових садиб. При цьому родовий маєток являє собою неподільну земельну ділянку розміром до одного гектара, безоплатно відведену громадянину України за його заявою у довічне спадкове володіння і користування, з розташованими на неї рухомим і нерухомим майном та багаторічними насадженнями. Дещо інші ознаки має родова садиба, яка може утворюватись у формі сімейно-трудового об'єднання громадян на не подільній земельній ділянці розміром до одного гектара, безоплатно відведену громадянину України за його заявою у довічне спадкове володіння і користування, з метою забезпечення продовольчою продукцією для власного споживання та задоволення інших життєвих потреб. Із наведеного вбачається, що суттєвою ознакою організації родових поселень у зазначених формах є відведення вільних земельних площ у сільській місцевості. При цьому пропонується надавати земельні ділянки на засадах довічного спадкового володіння і користування. У чинному земельному законодавстві вказаний правовий інститут відсутній. Проте він був закріплений у ст. 6 попереднього Земельного кодексу України від 18.12.1990 р. і передбачав надання громадянам земельних ділянок «у довічне успадковуване володіння». Слід зауважити, що довічне спадкове володіння і користування землею не є винаходом законодавства останніх часів радянського періоду. Цей правовий інститут був відомий ще римському праву, за яким земельні ділянки надавались на окраїнах імперії, зокрема, військовим похилого віку чи постраждалим у війнах з метою утворення на них довічних поселень.

Відродження довічного спадкового володіння і користування земельними ділянками у вітчизняному земельному законодавстві, на нашу думку, є найбільш придатним правовим інститутом для утворення родових поселень. Для розв'язання проблеми відродження сільських територій України у даний час розроблено концепцію державної цільової програми «Родова садиба» та проект Закону України «Про родові поселення і родові маєтки в Україні».